

**ABDULLA AVLONIY ASARLARIDA BARKAMOL AVLOD
TARBIYASI MASALALARI**

Ergashev Bobomurod Eshbo'ri o'g'li

Termiz Davlat Pedagogika Instituti

Milliy g'oya, ma'naviyat asoslari va huquq

ta'limi yo'nalishi 3-kurs talabasi

+998 951520601

Annotatsiya: *Abdulla Avloniy asarlarida barkamol avlod tarbiyasi masalalari tahlil etiladi. Muallifning pedagogik qarashlari, ayniqsa “Turkiy guliston yoxud axloq” asarida ilgari surilgan ma'naviy-axloqiy tarbiya g'oyalari ilmiy jihatdan o'rganiladi. Maqolada Avloniyning milliy o'zlikni anglash, vatanparvarlik, insonparvarlik, halollik va ezgulik tamoyillariga asoslangan tarbiya tizimi yoritilib, uning bugungi ta'lim-tarbiyada tutgan o'rni va dolzarbligi asoslab berilgan.*

Kalit so'zlar:*Abdulla Avloniy, barkamol avlod, tarbiya, axloq, ma'naviyat, milliy qadriyatlar, “Turkiy guliston yoxud axloq”, ma'rifatparvarlik, pedagogik qarashlar.*

O'zbek xalqining ma'naviy-ma'rifiy hayotida Abdulla Avloniy alohida o'rin tutadi. U nafaqat shoir, dramaturg va jamoat arbobi, balki milliy pedagogika asoschilaridan biridir. Avloniy o'z asarlarida barkamol insonni tarbiyalash masalasini jamiyat taraqqiyotining bosh omili sifatida talqin etadi. Uning “Turkiy guliston yoxud axloq” asari esa o'zbek xalqining ma'naviy-axloqiy tarbiyasiga oid dasturilamal asarlardan biridir.

Abdulla Avloniyning ijodi va pedagogik g'oyalari markazida inson tarbiyasi, ayniqsa yosh avlodni barkamol, ma'naviy va ilmiy qilib yetishtirish masalasi yotadi. U jadidchilik harakati doirasida an'anaviy madrasaviy ta'limni tanqid qilib, maktabni jamiyatni yangilash va milliy uyg'onish vositasi sifatida ko'rdi. Uning asarlarida ta'limning maqsadi faqat bilim berish emas, balki axloqiy,

ma'naviy va amaliy jihatdan mustahkam, millatiga sodiq shaxslarni tarbiyalash ekanligi takrorlanadi. U maktab va oila, jamoat va madaniy muhit o'rtasidagi uzviy bog'liqlikni ta'kidlab, tarbiyaning ko'p tomonlama, uzluksiz jarayon ekanligini ko'rsatadi. Avloniy ta'lim metodikasida til va madaniyatga alohida e'tibor qaratadi. Ona tilida sifatli ta'limni ta'minlashni, adabiyot va milliy an'analarni dars jarayoniga singdirishni zarur deb biladi. Uning fikricha, milliy ong va milliy g'urur tarbiya jarayonining ajralmas unsurlari bo'lib, bu avlodni o'z kelib chiqishini anglaydigan, madaniy merosni qadrlaydigan va atrof mamlakatlar bilan hamkorlikda rivojlanishga intiluvchan shaxslar qilib shakllantiradi. Shu jihatdan u xalq og'zaki ijodi, tarixiy qadriyatlar va mahalliy adabiyotlarni dars dasturiga kiritishni targ'ib etgan.

Axloqiy tarbiya Avloniy asarlarida markaziy o'rin tutadi. U halollik, mehnatsevarlik, odob-axloq, hurmat, vazifani bajarayotganda mas'uliyat kabi fazilatlarni o'qituvchilarning kundalik ishiga kiritishni taklif etadi. Avloniy pedagogika nazariyasi — nazariy ta'lim bilan birga amaliy tarbiya: bolalarga tuyulgan xulq-atvorni namunalar orqali ko'rsatish, jamoaviy ishlar, maktabdan tashqari amaliy mashg'ulotlar va ijtimoiy faoliyat orqali xulqni shakllantirishni o'z ichiga oladi. Shu bilan birga u tarbiyada o'rnak (model)ning, ya'ni o'qituvchi va ota-onaning shaxsiy namunasi beqiyos ahamiyatini ta'kidlagan.

Sog'lom hayot tarzini shakllantirish ham Avloniy e'tiborida bo'lgan. Gigiyena, tartib-intizom, mehnatga hurmat, jismoniy mashg'ulotlar — bular barkamol avlodning ajralmas qismi. U bolalarni tanqidiy fikrlashga, mustaqil o'rganishga va amaliy ko'nikmalarga o'rgatish tarafdori bo'lgan; shuning uchun maktablarni faqat nazariy fanlar emas, balki hunar, amaliy ish va kasbga yo'naltirilgan mashg'ulotlarga ham ochiq qilishni taklif qilgan.

Avloniy pedagogikasida o'qituvchining roli juda muhim: u faqat ma'lumot uzatuvchi emas, balki yo'lchi, maslahatchi va ruhlantiruvchi bo'lishi lozim. U o'qituvchidan bilimni soddalashtirib yetkazish, o'quvchilarning qiziqishini uyg'otish, individual yondashuvni qo'llash va ularni hayotiy ishlar bilan bog'lashni talab qiladi. Shu maqsadda u yangi usullar — o'yin, drama, muhokama va loyihaviy

ishlarga asoslangan darslarni qo'llab-quvvatlagan. Avloniy ta'lim tizimida jamiyat va maktab o'rtasidagi hamkorlik muhim deb hisoblangan. U mahalla, oilaviy tarbiya va maktab faoliyati bir-birini to'ldirishi kerakligini, tarbiya masalalari faqat maktabga ishonib qo'yib bo'lmaydiganini yozgan. Shu sababli otalar, mahalla vakillari va maktab o'rtasida doimiy muloqot, umumiy tadbirlar va tarbiyaviy loyihalar avlodning barkamolligini ta'minlashda muhim vositadir.

Avloniyning milliy va diniy muammolarga yondashuvi ham tarbiyaviy jihatdan qiziqarli: u diniy qadriyatlarni hurmat qilgan holda, zamonaviy fan va ma'rifat bilan uyg'unlashtirish tarafdori bo'lgan. Bu esa yoshlarni ham ma'naviy, ham ilmiy jihatdan yetuk qilishga xizmat qilishi lozimligini ko'rsatadi. U turli qarashlarni uyg'unlashtirish orqali yoshlar ongini kengaytirish, fan va axloqiy qadriyatlarni birlashtirish orqali kuchli shaxsiyatlar yetishtirishni maqsad qilgan.

Abdulla Avloniy ijodida milliy tarbiya masalalari bilan bir qatorda madaniyat va tilni rivojlantirish yo'llari ham mavjud. U matbuot, darsliklar, drama va badiiy asarlar orqali yoshlarni ma'rifatga jalb qilishni samarali deb bilgan. U darsliklar yozish, nashrlar tarqatish va teatr orqali o'quvchilarning tasavvurini, nutq madaniyatini rivojlantirishga katta e'tibor bergan. Shu usullar tarbiya jarayonini jonli va ta'sirchan qiladi. Amaliy jihatdan, Avloniy ta'limiy yondashuvlarini bugungi kunda ham quyidagicha amalga oshirish mumkin: darslarda milliy adabiyot va tarixni integratsiyalash, axloqiy tarbiya mashg'ulotlari tashkil etish, jamoaviy loyihalar va mahalla bilan hamkorlikda ijtimoiy tadbirlar o'tkazish, kasbiy va amaliy ko'nikmalarni rivojlantirish uchun ishlarda ishtirok ettirish, o'qituvchilar uchun doimiy kasbiy rivojlanish imkoniyatlarini yaratish. Shuningdek, Avloniy tavsiya etgan o'qituvchi-ota-ona-maktab hamkorligi modelini amaliyotga kiritish orqali tarbiya samaradorligini oshirish mumkin.

Barkamol avlod tarbiyasida Avloniy e'tibor qarata olgan yana bir jihat — yoshlarni vatanparvarlik, halollik va ijtimoiy mas'uliyat ruhida tarbiyalash. Uning asarlarida milliy taraqqiyot va tarbiya o'rtasidagi bog'liqlik, shuningdek, bolalar va yoshlarga beriladigan ma'rifiy ta'sirning uzoq muddatli natijasi haqida ko'p gap bor.

Bu fikrlar bugungi kunda ham yoshlarni faol fuqarolar, vatanparvar va kreativ ijodkorlar qilib tarbiyalash uchun dolzarb.

Abdulla Avloniyning tarbiyaviy konsepsiyasi — bu milliy ildizga ega, zamonaviylik tamoyillari bilan uygʻunlashgan, amaliy va axloqiy jihatlariga katta eʼtibor beradigan, oʻqituvchi va oilaning namunaviy rolini taʼkidlaydigan tizimli pedagogika hisoblanadi. Uning asarlaridagi gʻoyalar maktab dasturlarini milliy ruhda qayta shakllantirish, tarbiyaviy loyihalarni ishlab chiqish va yoshlarni kompleks tarzda rivojlantirish uchun bugungi kunda ham asos boʻla oladi. Abdulla Avloniy oʻz davrining nafaqat buyuk adibi, balki xalq maʼnaviy hayotini, yoshlar taʼlim-tarbiyasini yangilash yoʻlida fidoyilik bilan xizmat qilgan maʼrifatparvar pedagog sifatida ham tarixda oʻchmas iz qoldirgan.

Uning pedagogik qarashlari bugungi kunda ham oʻz dolzarbligini yoʻqotmagan, balki zamonaviy taʼlim tizimi uchun tayanch gʻoyaviy manba sifatida qadr topmoqda. Avloniy taʼlimni shunchaki bilim berish emas, balki insonni har tomonlama kamol toptirish, uni axloqiy, maʼnaviy va ijtimoiy jihatdan yetuk shaxs sifatida shakllantirish vositasi deb bilgan. Avloniy nazarida barkamol avlod — bu oʻz xalqining qadriyatlarini chuqur biladigan, milliy oʻzlikni his qiladigan, shu bilan birga zamonaviy fan-texnika yutuqlarini egallab, jamiyat rivojiga hissa qoʻshadigan yosh avlodidir. U taʼlim jarayonida axloqiy tarbiyani markaziy oʻringa qoʻygan holda, halollik, mehnatsevarlik, odob-axloq, insonparvarlik, vatanparvarlik kabi insoniy fazilatlarni yoshlar ongiga singdirishni eng muhim vazifa deb bilgan. Uning “Turkiy guliston yoxud axloq” kabi asarlari shunchaki adabiy meros emas, balki butun bir pedagogik maktab, milliy tarbiya falsafasining amaliy qoʻllanmasi sifatida ahamiyat kasb etadi.

Xulosa qilib aytganda, Abdulla Avloniy asarlarida ilgari surilgan barkamol avlod tarbiyasi masalalari nafaqat tarixiy qadriyat sifatida, balki hozirgi taʼlim-tarbiya siyosatimizda ham yoʻl koʻrsatuvchi gʻoya sifatida katta ahamiyatga ega. U bizga milliy pedagogikaning maʼnaviy asoslarini eslatib, yosh avlodni har tomonlama yetuk, komil inson sifatida voyaga yetkazishda maʼnaviy, axloqiy va ijtimoiy mezonlarni uygʻunlashtirish zarurligini oʻrgatadi. Abdulla Avloniy merosi

— bu o‘zligini anglagan, ma’naviy va ilmiy jihatdan barkamol, vatanparvar avlodni tarbiyalash sari yo‘naltirilgan abadiy yo‘l-yo‘riqdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Avloniy, Abdulla. Turkiy guliston yoxud axloq. — Toshkent: “Fan va texnologiya” nashriyoti, 2018.
2. Qosimov, B. Jadidlar va milliy uyg‘onish. — Toshkent: “O‘zbekiston”, 2002.
3. Jo‘rayev, M. O‘zbek ma’rifatparvarlari pedagogik qarashlari. — Toshkent: “O‘qituvchi”, 2015.
4. Karimov, I. A. Yuksak ma’naviyat — yengilmas kuch. — Toshkent: “Ma’naviyat”, 2008.
5. Oripov, A. Abdulla Avloniy pedagogik qarashlarining bugungi ta’lim tizimidagi o‘rni. — Toshkent: “Ilm Ziya”, 2020.